

भारतीय साहित्य

स्वरूप आणि समीक्षा

संपादक

डॉ. शरयू तायवाडे

डॉ. राजेंद्र वाटाणे

डॉ. कोमल ठाकरे

डॉ. शरयू तायवाडे
प्राचार्य

डॉ. राजेंद्र वाटाणे
प्रोफेसर

डॉ. कोमल ठाकरे
प्रोफेसर

भारतीय साहित्य प्रामुख्याने प्राचीन साहित्य हे धार्मिक विषयाशी संबंधीत असून ते देशाच्या सामाजिक व सांस्कृतिक स्थितीवर प्रकाश टाकते. तर मध्ययुगात भारतीय संतांनी भक्तीचा जागर करून धर्मतत्वाला भक्तिआंदोलनाचे स्वरूप प्रदान केले. परमेश्वराप्रती एकनिष्ठ राहून 'सर्वजण ईश्वराची लेकरे आहेत' हा संदेश संतांनी मनामनात रूजविला. त्यामुळे परमेश्वर व माणूस यातील अंतर कमी झाले. 'ईश्वराची भक्ती कुणीही करू शकतो' व तो कुणालाही प्रसन्न होतो' हे तत्त्व संतांनी स्वानुभवातून जनमानसात प्रविष्ट केले.

मध्ययुगात संतांनी आध्यात्मिक क्षेत्रात जे परिवर्तन घडवून आणले तेच परिवर्तन आधुनिक काळात समाजसुधारकांनी घडवून आणले. त्यामुळे संत आणि समाजसुधारक या दोन्हीचे कार्य समाजाला काळानुरूप जागृत करण्याचे व मानवतावाद रूजविण्याचे असलेले दिसते. संतांनी अध्यात्माच्या मागाने तर समाजसुधारकांनी प्रबोधनाच्या मागाने समतेचा पुरस्कार केला आहे. त्यामुळे संतांचे भक्तिसाहित्य व सुधारकांचे वैचारिक साहित्य राष्ट्रीय एकात्मतेचे केंद्र ठरले. परिणामी त्यांचे साहित्य भारतीय भाषांमध्ये भाषांतरित होऊन हिमालयापासून तर कन्याकुमारीपर्यंत देशाच्या कानाकोपऱ्यात पोहचू शकले.

ISBN 978-93-93673-03-9

9 789393 673039

राघव पब्लिशर्स अँड डिस्ट्रीब्युटर्स

भारतीय साहित्य

स्वरूप आणि समीक्षा

संपादक

डॉ. शरयू तायवाडे

डॉ. राजेंद्र वाटाणे

डॉ. कोमल ठाकरे

राघव पब्लिशर्स अॅण्ड डिस्ट्रीब्युटर्स

नागपूर | जबलपूर

[Signature]
PRINCIPAL
Adarsh Arts & Commerce College,
Desaijari (Wadga) Dist. - Gadchiroli

राष्ट्रसंतांचे वाङ्मयीन विचार

- प्रा. रमेश मनिरामजी धोटे

आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,

देसाईगंज जि. गडचिरोली

मोबाईल नंबर : ९४२०५५५१३५

भारतातील विदर्भाच्या भूमीत जन्माला आलेल्या अनेक साधू संतांनी समाजोपयोगी कार्ये केले, अनेकांनी क्रांतीच्या चळवळी उभारल्या, त्यासाठी त्यांना तुरुंगातही जावे लागले व राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांची साहित्यकलेतील प्रतिभा अलौकिक होती. त्यांच्यात गायनकला, वादनकला, संगीतकला, अश्वकला, पोहण्याचीकला, नाट्यकला, शाहिरीकला, कुस्तीकला, भाषण-प्रवचनकला अशा विविध कला होत्या. राष्ट्रसंतांचे व्यक्तिमत्व अष्टपैलू होते. त्यामुळे त्यांना संतमंडळात महत्वाचे स्थान होते. संतांचीच परंपरा तुकडोजींनी विसाव्या शतकात कायम ठेवली. जनतेसमोर आदर्श ठेवला, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज म्हणतात -

मै शब्द की खैरात हू, सब शब्द मेरे पास हई !

मुर्दे जगा दू शब्द मे, होता अशुभ का हांस है !!

अशा रचनेतून त्यांच्यातील दैदीव्यमान शक्ती लक्षात येते, राष्ट्रसंतांनी तुकडोजी महाराजांनी मराठी व हिंदी या दोन्हा भाषेत साहित्य निर्मिती केली, त्यांचे गद्य आणि पद्य साहित्य जीवंत आहे, त्यांनी भाषणे आणि लेख गद्यात लिहिले, तर भजने, आरत्या, पदे, पोवाडे, ओवी, बरखा, श्लोक, पद्य साहित्यात लिहिले, त्यांचे संपूर्ण साहित्य आजही लोकमानसात दखळतांना दिसून येते.

जीवनवृत्तांत :

भारताच्या अभ्युदयासाठी आजीवन परिश्रम करणाऱ्या संत तुकडोजींचा जन्म निसर्गाच्या प्रतिकूल परिस्थितीत झाला. त्यांच्या मुहूर्तावरी मेघांचा गडगडाट, विजांचा कडकडाट आणि सोसाट्याचा वारा सुरू असून घरावरील छप्पर उडून गेले होते. असेही सांगितल्या जाते. त्यांचा जन्म ३० एप्रिल १९०९ रोजी यावली या गावी झाला. त्यांचे नाव माणिक बंडोजी ठाकूर असे होते. मंजुळा आईच्या पोटी माणिक विदर्भाच्या मातीत

भारतीय साहित्य : स्वरूप आणि समीक्षा / १२७

PRINCIPAL
Adarsh Arts & Commerce College
Desaijan (Wade) Dist. Gadchiroli